

סגולה

שְׂרָא לִי לְהִיסְטוֹרִיָה

בית הדין
המחתרתי
של יהודי לונדון

חיתוסים,
שקרים ועובדות
בכיבוש לוד

יודית
המלכה האתיופית
בין אגדה למציאות

מהפכה צרפתית

איך שינתה פרשת דרייפוס את צרפת

מדורים

- 3 פתח
- 6 תמונת החודש
- 8 קצרים
- 16 בימים ההם
- 58 ראו אור
- 60 עוד חוזר הניגון
- 62 בזמן אמת
- 64 מנבכי הארכיון
- 72 תשבצים וחידות
- 74 משתתפים

ביקורת

50 סיפורן של משפחת דרייפוס ושל הפרשה הדרמטית שהסעירה את צרפת ואת העולם היהודי מוצג מחדש בתערוכה מרשימה / **איתמר ברנר**

54 ספרה החדש של אניטה שפירא ראוי לכינוי מונומנטלי ועשוי להפוך לספר יסוד בלימודי ארץ ישראל, וזאת על אף שאין בו חידושים גדולים / **חזקי שוהם**

צור קשר

מכתבים ותגובות ניתן לשלוח לכתובת: סגולה – מגזין ישראלי להיסטוריה תכלת תקשורת, מנחם בגין 53, תל אביב segula@segulamag.com

המערכת שומרת לעצמה את הזכות לערוך ולקצר מכתבים מטעמי בהירות. מכתבים לא יוחזרו לשולחים.

פרסום

eli@segulamag.com
טלפון: 054-5928223

סגולה
רואה אור
גם באנגלית!

**הירשמו
עכשיו!**

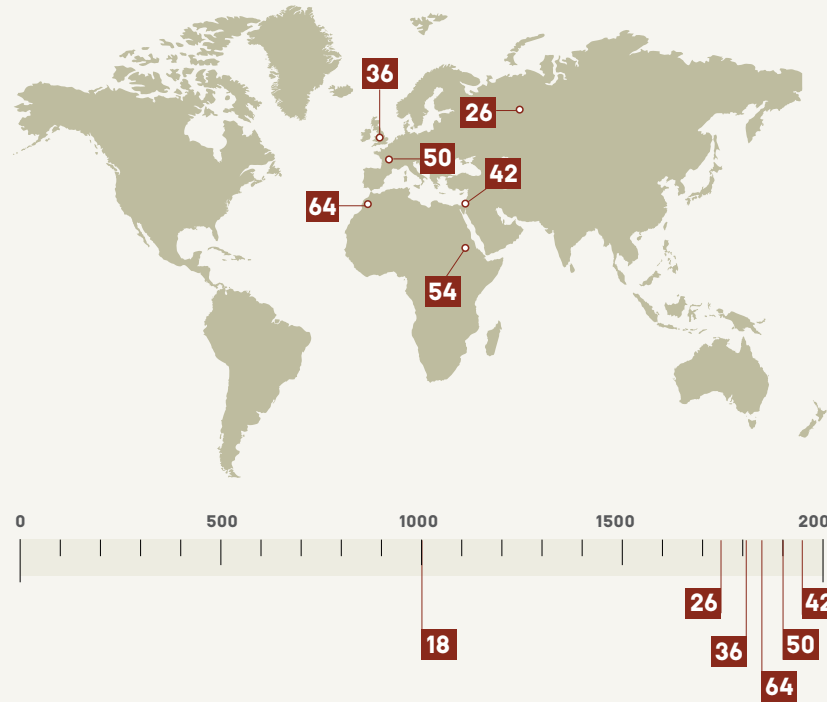
להזמנת מנוי:

1-800-699-999

www.segulamag.com

היכן ומתי

המפה והסרגל משקפים את המקומות ואת הזמנים שבהם עוסקים המאמרים והכתבות שבגיליון. המספרים מייצגים את מספרי העמודים

42 נלחמים על הזיכרון

כיבוש לוד במלחמת השחרור הביא לראשונה עשרות אלפי ערבים תחת שלטון ישראלי. התוצאה הייתה כואבת ביותר, אולם בשונה מהמיתוס הפלשתיני נראה כי היא לא לוותה בפשעים / **יוסי לונדין**

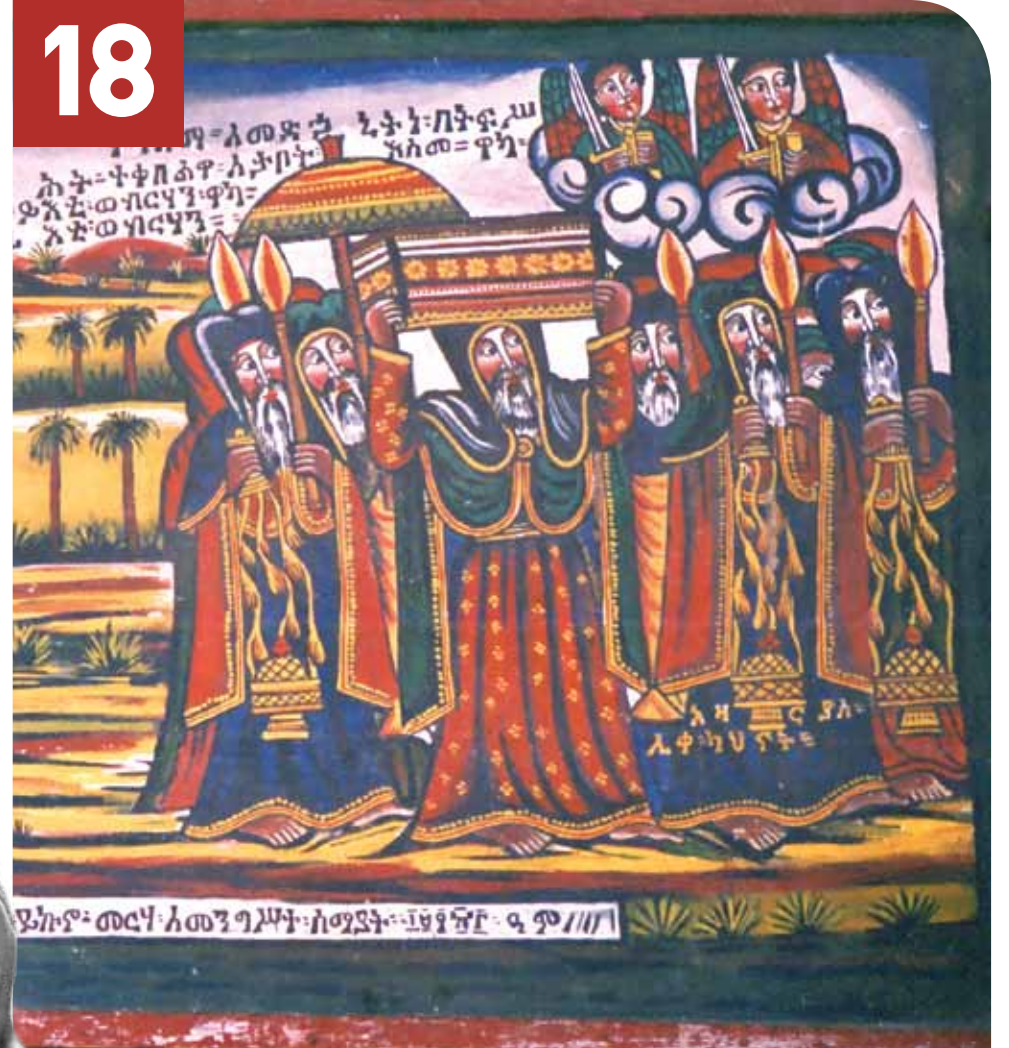
68 אחרית דוור

המאבק לייסוד בית דואר בתל אביב לא נבע רק משאיפה לסייע לרווחת התושבים – היה זה מאבק לאומי לכל דבר / **איתמר עצמון**

המלכה יודית

אגדות שונות ומשונות מספרות על אישה – ספק יהודייה, ספק גיורת, ספק נכרית – שהשתלטה על ממלכת אקסום האתיופית ושלטה בה ביד רמה. מסתבר שמגוון הגרסאות אינו מעיד בהכרח על מה שקרה אלא משקף את השאיפות והחלומות לצד הפחדים והשנאות של תושבי אתיופיה השונים **סטיבן קפלן**

26 בזכות המאסר האכזרי

מהאדמו"ר הזקן, מייסד חסידות חב"ד, ועד לאדמו"ר השישי שחי בתקופת שלטונו של סטלין, ייחסו חסידי חב"ד חשיבות תאולוגית עמוקה למאסרם של האדמו"רים ולשחרורם. ימי השחרור, אשר נתפסו כימים של גאולה ונחגגים עד היום, השפיעו רבות על עיצובה של החסידות / **נתנאל לדרברג**

36 דיינים במחתרת

מה עושה יהודי שחי באנגליה במפנה המאות ה-18 וה-19 ורוצה להתחתן עם גויה – אשר מסכימה אפילו להתגייר? דילמות מסוג זה עמדו בפני בתי הדין הרבניים שפעלו בממלכה המאוחדת, והן אף הועצמו בעקבות מלחמות נפוליאון, עד שהדיינים הוכרחו לרדת למחתרת / **ירמיה פפר**

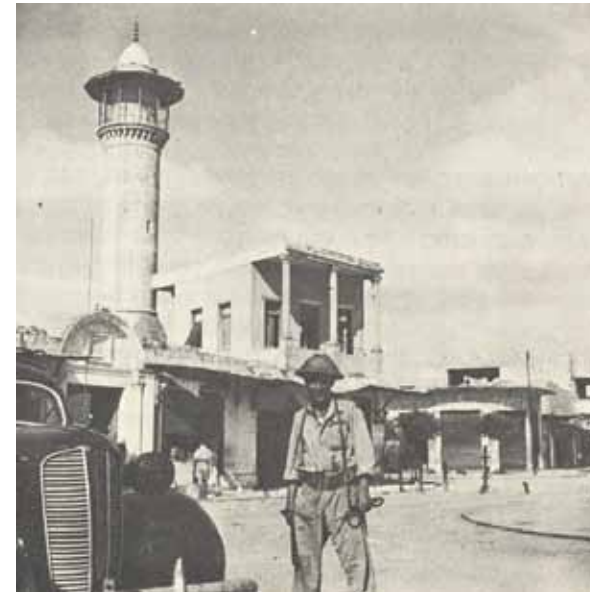
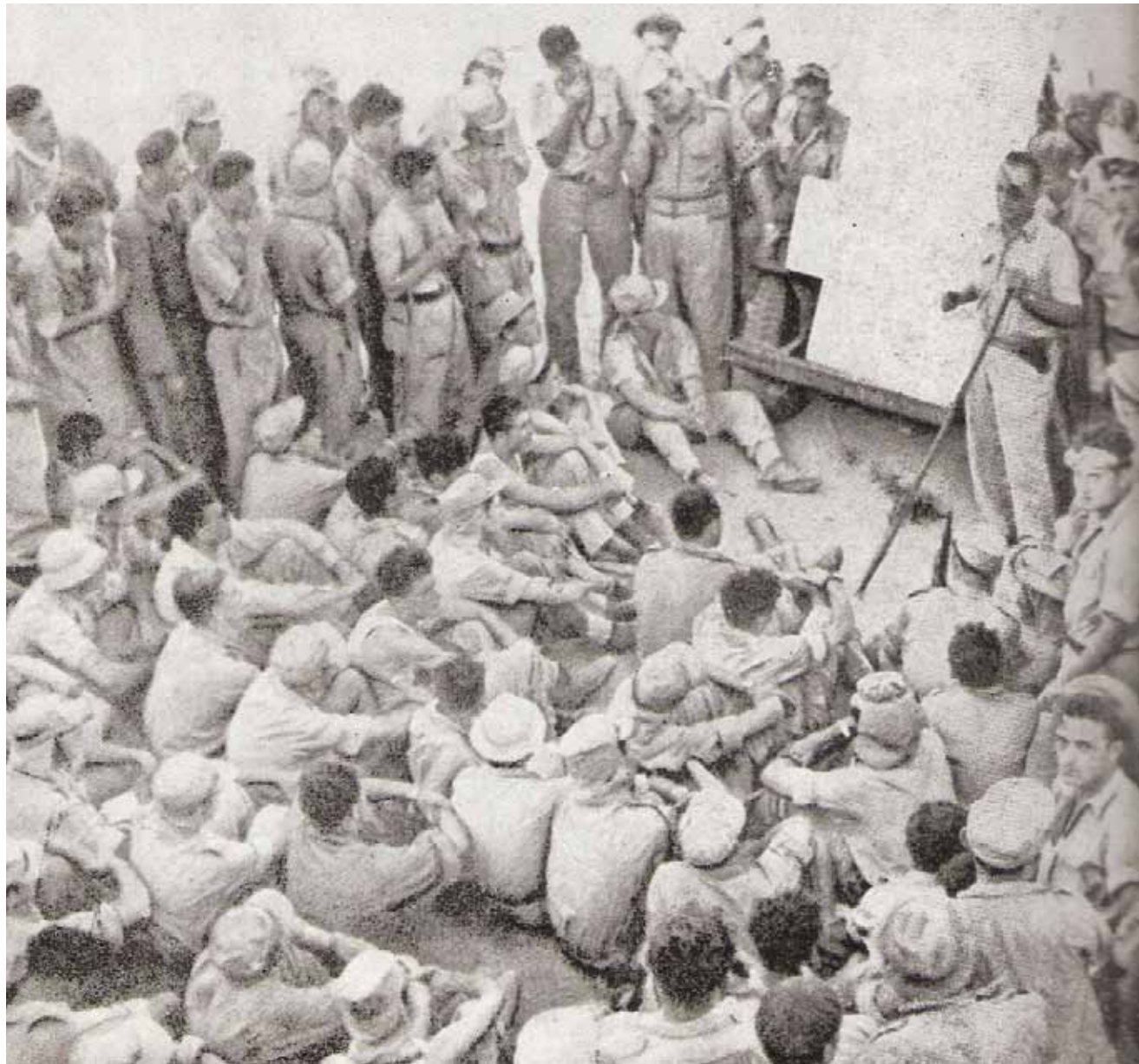

הפריצה לעיר הייתה קשה
מהצפוי. לוחמי הפלמ"ח
מתכוננים לפריצה ללוד
באדיבות מחאון הפלמ"ח

נלחמים על הזיכרון

כיבוש לוד במלחמת העצמאות הפך למיתוס פלשתיני המדבר על רצח מאות אזרחים ועל גירוש עשרות אלפים. בין ההרוגים הערבים היו אמנם אזרחים אומללים ואלפים אחרים אכן גורשו מהעיר, אולם האמת ההיסטורית מורכבת הרבה יותר | יוסי לונדין

ש מש תמוז קפחה בעוז על ראשיהם של אנשי הגדוד השלישי של חטיבת יפתח והבטן החלה להזכיר להם את הזלילה של תרנגולות השלל שלקחו מכפר דניאל ומג'ימוז שעות אחדות קודם לכן. אך מפקד הגדוד משה קלמן לא היה מוטרד יתר על המידה. חייליו היו חלק מהכוחות הרבים שהשתתפו במבצע דני אשר החל לילה קודם לכן, וכשאר הכוחות גם הם נחלו עד עתה הצלחה. תנועת המלקחיים של כוחות צה"ל מצפון ומדרום השיגה עד עתה את מטרותיה בקלות. הדרך לבן שמן נפרצה, כוחות הלגיון הירדני נהדפו מזרחה מאזור בית נבאללה והכל היה מוכן להסתערות שבה תיכבש סוף סוף משטרת לטרון. על הגדוד שלו הוטלה כעת אחת המטרות החשובות ביותר של המבצע – כיבוש העיר לוד, עיר בת כארבעים אלף תושבים שישבה על צומת תחבורה חשוב ואימה על תל אביב ממזרח ועל הדרך לירושלים ממערב.

למרות גודלה של העיר היה קלמן רגוע. המודיעין דיווח כי תושבי לוד מבוהלים וכי הכניסה המזרחית שדרכה עמדו כוחותיו לפרוץ לעיר נקייה ממכשולים. בנוסף ידע קלמן כי גדוד 82, גדוד השריון הראשון של צה"ל, אמור לחוש לעזרתו במקרה של תקלה כלשהי. זה יהיה טיול פשוט למדי, חשב המג"ד, מחשבה שהסתיימה כאשר אש תופת נפתחה על חייליו מכל עבר והם עמדו נדהמים מול מערכת הביצורים המפוארת שנגלתה לעיניהם בכניסה המזרחית ללוד. ההסתערות הכושלת של הגדוד השלישי על לוד בצהרי יום ראשון, ד' בתמוז תש"ח (11.7.1948), הייתה יריית הפתיחה בסדרת אירועים דרמטיים שליוו את השתלטותם של כוחות צה"ל על העיר. אירועים אלה ממשיכים להסעיר את כותבי קורותיה של מלחמת העצמאות גם 66 שנה לאחר התרחשותם ומהווים חלק מהזיכרון הקולקטיבי של היהודים ושל הפלשתינים. מה קרה בלוד בימים שבין ד' לו' בתמוז תש"ח? קרבות גבורה או מעשי טבח וגירוש מתוכננים ואכזריים? מופת לדורות של אומץ, מוסר ונחישות של לוחמי צה"ל הצעיר או שמא אירוע מביש, 'הקופסא השחורה' של הציונות, כפי שכינה את האירועים שנלוו לכיבוש העיר העיתונאי ארי שביט?

למשה קלמן היה פרופיל של פלמ"חניק קלטי קלמן, יליד מזכרת בתיה, הצטרף להגנה בגיל 15, גויס לפלמ"ח בהיותו בן 18 והתקדם במהירות בסולם הדרגות עם פרוץ מלחמת השחרור היה סגן מפקד גדוד ובניסן תש"ח מונה למפקד הגדוד השלישי. במהלך המלחמה פיקד על פעולות מוצלחות רבות אשר החשובה שבהן הייתה כיבוש צפת. קלמן (משמאל) עם יגאל אלון במהלך מלחמת השחרור

חייל ישראלי ליד מסגד דהמש בלוד לאחר כיבוש העיר. במשך השנים נפוצה שמועה כי הפלמ"חניקים ירו באזרחים ערבים חפים מפשע ששהו בחצר המסגד, אולם מחקרים היסטוריים עדכניים הראו כי אין לשמועה זו בסיס

ביקורת קשה נמתחה על דרך פעולתו של דיין, אולם מוכרחים להעלות על נס את הצלחתו לשבור את רוחם של מגני לוד, אשר הביאה תוך שעות מזעטות להשתלטות על כל חלקי העיר

אחדות קודם לכן. תורת הלחימה של הגדוד הצעיר הייתה למעשה תוצר של יבוא טרי מעבר לים. דיין, שרק ימים אחדים קודם לכן ייצג את צה"ל בלווייתו של קולונל דוד מרכוס בארצות הברית, זכה באותה הזדמנות לקורס מזורז בשיטת לחימה זו מקצינים יהודים בצבא האמריקני. הרעיון היה פשוט: אש ותנועה. טור הרכבים המשוריינים ידהר קדימה כשהוא ממטיר אש לכל עבר ויגרום הלם ופחד בקרב האויב. עתה עמד דיין לבצע רעיון זה הלכה למעשה, ביצוע שיביא לו תהילת עולם ויהפוך את מורשת

דיין להגן, נותרת מחלקה אחת בלבד המורכבת רובה ככולה – ולא במקרה – מיוצאי הלח"י. בנקודה זו דיין דווקא מקפיד למלא את פקודותיו של בן גוריון שהורה למנוע את כניסתם של אנשי הלח"י לערים הערביות מחשש שידם תהיה קלה מדי על ההדק, אולם מהפקודות של מפקדיו הישירים יצחק שדה ויגאל אלון, אשר הורו לו להישאר במקומו ולהתכונן להתקפת נגד של הלגיון, מעדיף דיין להתעלם. רכבי גדוד הקומנדו של דיין התייצבו בטור ארוך ובראשם שרייטת ירדנית שנלקחה שלל שעות

בניגוד לנהלים, בניגוד להנחיות, אבל עם הרבה אומץ ותעוזה. משה דיין מתדרך את לוחמיו לפני הפריצה ללוד

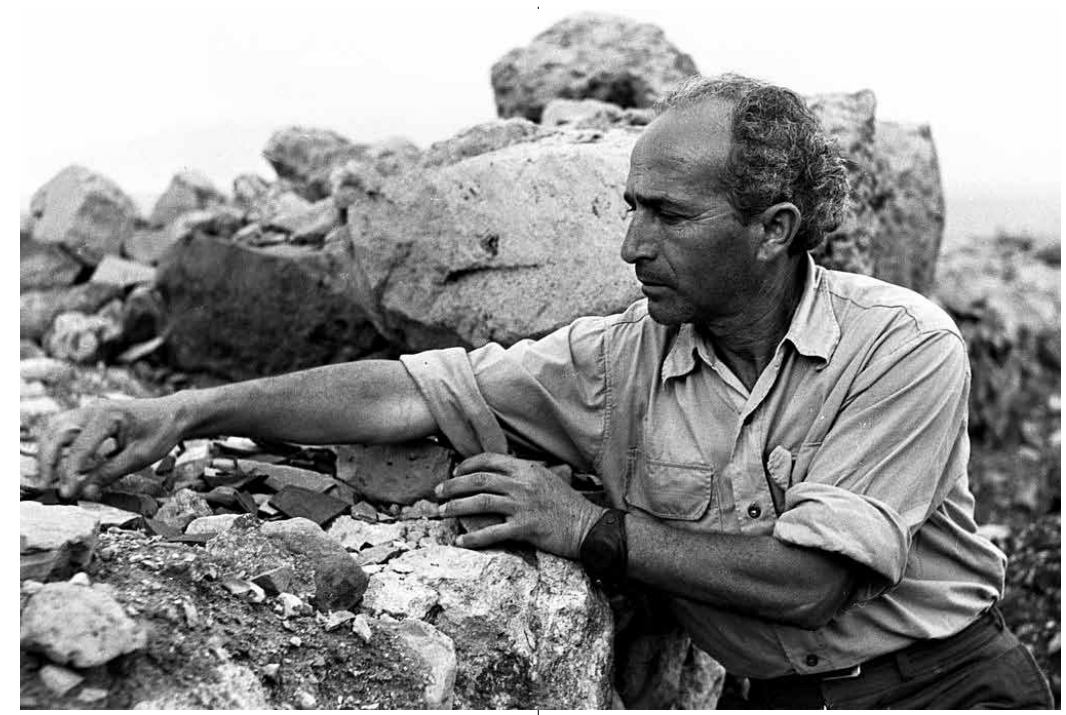
התושבים הערבים, שהיו בטוחים כי הלגיון הירדני שב אל העיר, שלפו את אלפי כלי הנשק שהחביאו בבתיהם והחלו לירות לעבר לוחמי הפלמ"ח

שהחביאו בבתיהם והחלו לירות לעבר לוחמי הפלמ"ח הפזורים בעיר. המח"ט מולה כהן ישב במטה יפתח שהוקם במרכז העיר ושמע את רעם היריות והזעקות מכל עבר. דיווחים בלתי פוסקים שהגיעו אליו סיפרו על לוחמים שנפלו קרבן למעשי לינץ', על פקידות מפקדה נעדרות, על השריוניות הסובבות ברחבי העיר ועל מתקפה נרחבת של הלגיון לאורך כל החזית. כהן לא היסס, הפקודה שהועברה לכוחות הייתה חד משמעית – ירי ללא הבחנה לכל עבר עד שהשקט המוחלט יחזור לעיר.

הפקודה בוצעה מיד וביד קשה. רחובות העיר מלאו גופות, והמשורר יעקב אורלנד שסייר בעיר יום לאחר מכן כתב כי המראות הזכירו לו את הפוגרומים באוקראינה מולדתו. על פי דיווחי צה"ל נהרגו באותן שעות 250 תושבים. בין ההרוגים היו לוחמים ערבים שירו על אנשי הפלמ"ח, שבויים שניסו להתקומם וגם אזרחים רבים ובהם נשים וילדים. לעת ערב חזרה הרממה לשרור ברחובות לוד. עם השקט נולד מיתוס פלשתיני על טבח נורא שאירע בעיר, טבח שבו נרצחו על פי הערכות פלשתיניות מפקקות למדי לפחות 1,700 אזרחים על לא עוול

מי שהוזעק לסייע היה שמריה גוטמן, איש קיבוץ נען השכן. גוטמן, לימים מגדולי הארכאולוגים הארץ ישראלים, היה ממפקדי המחלקה הערבית בפלמ"ח והכיר היטב את תושבי לוד. בהנחייתו רוכזו כל הגברים במסגדים ובכנסיות לצורך חיפוש לוחמים ואילו הנשים והילדים נשלחו לביתם לשנת לילה ראשונה תחת שלטון ישראלי. בוקר יום שני לא בישר את העתיד להתרחש. תושבי העיר מילאו את הרחובות כמדי יום, השוק נפתח ובין הדוכנים סיירו בשלווה כיתות קטנות של לוחמי הפלמ"ח. דומה היה כי תושבי העיר וכובשיה מתרגלים במהירות למציאות חדשה של דו קיום וחיים בשלום.

הכל השתנה בשעה 11:00 בבוקר. יממה לאחר שכוחות יפתח החלו במסעם לכיבוש לוד פרצו שוב שריוניות אל העיר, אולם הפעם היו אלה שתי שריוניות ירדניות אשר הפתיעו את כוחות הפלמ"ח המועטים ששמרו על הכניסה לעיר. האש שהומטרה מהשריוניות הביאה למותם של שניים מלוחמי יפתח, לפציעתם של רבים אחרים ולהתאוששות מהירה של תושבי לוד המובסים והכנועים. הללו, שהיו בטוחים כי הלגיון שב אל העיר, שלפו את אלפי כלי הנשק

לעיר וכוחותיו של דיין דהרו בכל הכוח לתוככי לוד. 47 דקות בלבד נמשכה פשיטת הקומנדו. 47 דקות שבהן הספיקו דיין ואנשיו לחצות בסערה את רחובות העיר, לאבד את דרכם ואת השריונית, לספוג אש תופת שממנה נהרגו תשעה לוחמים ו-15 נוספים נפצעו קשה, לחלץ פצועים תחת אש תוך ביצוע מעשי גבורה מופתיים, להגיע בטעות עד רמלה ולחזור, ולבסוף לשוב לבן שמן ולא להיענות לבקשתם של אנשי יפתח לסייע בטיהור שיטתי של העיר.

יורים לכל הכיוונים

ביקורת קשה נמתחה על דרך פעולתו של דיין, אולם מוכרחים להעלות על נס את הצלחתו לשבור את רוחם של מגני לוד, הצלחה שהביאה תוך שעות מועטות להשתלטותם של לוחמי יפתח על כל חלקי העיר ולכניעתם – הרשמית לפחות – של מגניה, למעט כוחות לגיון מעטים, מגובים במתנדבים מוסלמים מבוסניה, אשר המשיכו להתבצר בבניין המשטרה. אך בזאת לא תם סיפור כיבושה של לוד. הצלחתם של כוחות צה"ל לכבוש עיר ערבית גדולה במתקפת בוק העמידה בפני הלוחמים ומפקדיהם את סוגיית ההתמודדות עם אוכלוסייה אזרחית. 150 לוחמי הפלמ"ח המותשים שקיבלו לפתע את האחריות לשליטה על ארבעים אלף אזרחים היו במידה רבה אובדי עצות. הבהלה שאחזה באוכלוסייה, החשש – המוצדק למדי, כפי שהתברר למפרע – מפני הנשק הרב שנותר בידי אזרחי לוד, וחוסר המיומנות של לוחמי יפתח בשליטה על תושבים מפוחדים, כל אלה יצרו כאוס בעיר.

הפריצה ללוד לאחת מאבני היסוד בתורת הלחימה הצה"לית במשך שנות דור, עד לקריסת השיטה במלחמת יום הכיפורים. אנשי דיין ריכזו את כוחותיהם בכך שמן ומשם פנו לעבר הכניסה ללוד וחלפו על פני לוחמי יפתח. אש התופת שהמטירו לכל עבר, יחד עם שריונית השלל הירדנית שנסעה בראש הטור והכאפיות שעיתרו את ראשיהם של חלק מהלוחמים כמנהג הפלמ"ח היממו ובלבלו את מגני לוד. אלה חשבו תחילה כי מדובר בכוח תגבורת ירדני, נטשו את עמדותיהם בכניסה

הארכאולוג שמריה גוטמן, שהיה אוטודידקט, נדע בעיקר בזכות תרומתו לחשיפת מצדה וגמלא. לפני פרוץ מלחמת השחרור היה גוטמן ראש המחלקה הערבית של הפלמ"ח, ולקראת סוף המלחמה הוביל את הכוח שכבש את אזור מצדה ועין גדי. הוא היה אחד הראשונים שדיווח על גירוש ערביי לוד במאמר שכתרתו "לוד יוצאת לגולה" אשר פורסם במרחשון תש"ט. גוטמן חופר בעין בוקק, ניסן תשט"ז צילום: לע"מ

הטנקים של גדוד 82 אמנם לא באו לעזרת חיילי הגדוד השלישי בזמן הפריצה ללוד, אולם היה להם תפקיד מרכזי בכיבוש שדה התעופה לוד מיד לאחר כיבוש העיר באדיבות יד לשריון

מולה כהן (שני מימין) עם חבריו לפלוגה בפלמ"ח בטיול לים המלח לפני קום המדינה באדיבות ארכיון הפלמ"ח

פקודה שנייה במחלוקת ערביי לוד עוזבים את העיר באדיבות ארכיון הפלמ"ח

רחובות העיר מלאו גופות, והמשורר יעקב אורלנד שסייר בעיר יום לאחר מכן כתב כי המראות הזכירו לו את הפוגרומים באוקראינה מולדתו

המשורר יעקב אורלנד במדים בזמן מלחמת השחרור

בכפם. בסיפורים, בספרים וביזכרונות המועברים מדור לדור במשפחותיהם של פליטי לוד ובמערכת התעמולה הפלשתינית המשומנת אין כמובן זכר לרקע ולנסיבות שהביאו לפגיעה באזרחים.

תחושות רחמים וצדק

לילה שני ירד על לוד. הן הכובשים שאיבדו ארבעה מחבריהם, ובהם אחד הנחשב נעדר עד היום, והן התושבים הכבושים ליקקו את פצעייהם. מפקדי מבצע דני ערכו התייעצויות קדחתניות מה לעשות עתה בעיר. לאחר שנודע כי משטרת לוד נפלה בידי צה"ל וכי מתקפת הלגיון התעצמה בשדות שממזרח לעיר. בקרב חוקרי הקרב על לוד עדיין חלוקות הדעות בשאלה מי נתן את הוראת הגירוש. יצחק רבין, סגן מפקד המבצע, סיפר בזיכרונותיו הבלתי מצונזרים שפורסמו באנגלית כי בן גוריון הניף את ידו פעמים אחדות בתנועה המסמלת גירוש כאשר רבין ביקש ממנו הוראות כיצד לנהוג בתושבים. אחרים טוענים

כי הייתה זו יוזמתו של יגאל אלון, מפקד המבצע, שטען כי תושבי לוד צריכים לשאת בתוצאות המרד שחוללו. סביר להניח שבהכרעה סייעה גם מחשבה צינית על הצפה בפליטים של הכבישים שבהם עומד הלגיון להשתמש לצורך מתקפת הנגד. כך או כך, ביום שני בערב פרסם מטה מבצע דני הוראה חד משמעית שלפיה על כל תושבי העיר לעזוב את בתיהם לאלתר. את הפקודה העביר שמריה גוטמן לנכבדי לוד כשהוא ספק מבקש מהם ספק סוחט את הסכמתם לגירוש בהבטחה לשחרר במקביל את

מזיכרונות הלוחמים עולה כי תחושת הרחמים על הפליטים לא סתרה את תחושת הצדק שבפעולת הצבא היהודי. סיורים בעקבות הנכבה בלוד המאורגנים על ידי ארגון שמאל קיצוני, ותערוכות המספרות על האסון שפקד את העיר תוך הדגשת זהותה הפלשתינית המוצגות במוזאונים ישראליים, צצו רק שני דורות מאוחר יותר, כאשר – כפי שכתב נתן אלתרמן שנים רבות אחר כך בהקשר דומה – הקהה השטן את מוחו של העם הנצור והלוחם וזה שכח כי אתו הצדק.

ארגוני שמאל קיצוניים מארגנים כיום סיורים בעקבות פשעי המלחמה שביצע כביכול צה"ל בעת כיבוש לוד. סיור של עמותת 'זכרות' צילום: מיכאל יעקבסון

צה"ל הותיר בלוד מאות ערבים בלבד לצורך הפעלתה של תחנת הרכבת המקומית ולצורך ניקוי העיר. עם צאתם של אחרוני המגורשים החל פרק חדש בתולדותיה של לוד. העיר, שהייתה בעברה הרחוק עירם של גדולי התנאים, שבה וחדשה את אופייה היהודי והמוני עולים מילאו את רחובותיה. אולם אירועי תש"ח לא נשכחו וזכרם מוסיף להסעיר את תומכי הנרטיב הפלשתיני ומרחף גם ברקע התהליכים המורכבים העוברים על העיר המעורבת גם בימינו. ■

מאות הגברים שנעצרו על ידי צה"ל לאחר המרד. מראות הגירוש לא היו נעימים. לוחמי יפתח, מתוגברים בכוחות נוספים, נכנסו לבתים ביום שלישי בבוקר וזירזו את התושבים לעזוב לאלתר באמצעות ירי באוויר. הגירוש היה חפז ומיידי. חודשים אחר כך, כאשר יהודים שאך זה עלו ארצה אכלסו את בתיהם של תושבי לוד, נותרו עדיין בחלק מהבתים שרידי ארוחת הצהריים על השולחנות. זרם הפליטים שנהר מזרחה כשהוא סוחב עמו ציוד ככל שיכול היה לשאת הזכיר לשמריה גוטמן את יציאתם של בני ישראל לגלות. במקומות אחדים העניקו חיילי צה"ל מים לצועדים וסייעו לנשים הרות ולקשישים, אך בד בבד היו מקרים נעימים פחות של לקיחת שלל מהפליטים ומהבתים הנטושים. אירועים אלה חייבו את מפקדי יפתח לערוך לחיילים 'מסדר בושה' ביער בן שמן, ובו קראו באזניהם מספר יהושע את סיפור עכן שמעל בחרם ביריחו והעלו באש את השלל שנמצא בכלי הלוחמים.

לקריאה נוספת:

אלון קדיש, אברהם סלע וארנון גולן, 'כיבוש לוד, יולי 1948'; משרד הביטחון, תל אביב, 2000; אלחנן אורן, 'בדרך אל העיר, מבצע דני', מערכות, תל אביב, 1976, עמ' 95-127; ירוחם כהן, 'לאור היום ובמחשך', הוצאת עמיקם, תל אביב, תשכ"ט, עמ' 143-164; מולה כהן, 'לתת ולקבל – פרקי זכרונות אישיים', הקיבוץ המאוחד, תל אביב, 2000, עמ' 137-147; יואב רגב, 'הגדות תש"ח', אחיאסף, תל אביב, 2013, עמ' 155-198.

סְגוּלָה (ש"ע, נ')

(1) חפץ או פעולה המביאים על פי אמונה או תפיסת עולם להתגשמות שאיפות או רצונות שונים

(2) מגזין ישראלי המספר את סיפורו של העם היהודי באופן חזי והמרתק ביותר, מתוך אמונה שהסיפור היהודי והישראלי שזור וכרוך בסיפור האנושות כולה. מוצר עשיר באיורים, בתמונות, במפות ובצילומים

לקבלת גיליון היכרות חינם
היכנסו עוד היום לאתר של מגזין 'סגולה'
www.segulamag.com

סגולה